

Боровик М. В.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту і публічного адміністрування
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Швед А. Б.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і публічного адміністрування
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Borovyk Maryna

*Doctor of Economics, Professor,
Professor at the Department of Management and Public Administration
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Shved Alina

*Candidate of Economy Sciences, Docent,
Associate Professor at the Department of Management and Public Administration
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ У СФЕРІ НАДРОКОРИСТУВАННЯ

Анотація. У статті досліджуються основні теоретичні аспекти щодо управління сталим інноваційним розвитком у сфері надрокористування. Розглянуто особливості державного регулювання у цій сфері. Обґрунтовано необхідність та визначено основні напрями вдосконалення управління у сфері надрокористування. Досліджено сутність поняття «надра» та визначені основні користувачі надр в Україні. Досліджено сутність поняття «надрокористування» та специфіку його застосування. Визначені основні зацікавлені особи у сфері надрокористування. Розглянуто основні ключові аспекти які мають вплив на економіку надрокористування. Розглянуто сутність сталого розвитку та його специфіку у сфері надрокористування. Визначено що інновації є основою сталого розвитку у сфері надрокористування. Визначено специфіку управління сталим інноваційним розвитком у сфері надрокористування та розглянуті основні етапи здійснення цього процесу.

Ключові слова: управління, сталий розвиток, сталий інноваційний розвиток, інновації, надра, сфера надрокористування.

Вступ та постановка проблеми. На сьогоднішній день важко переоцінити важливість надр і їх використання для економіки України. Надрокористування робить значний внесок у державний бюджет, а також є основним постачальником сировини для багатьох вітчизняних галузей промисловості, що сприяє значному зростанню економічного потенціалу країни. При цьому слід відзначити, що національна безпека країни та її розвиток також багато в чому залежить від спроможності країни зменшити залежність від зовнішніх ресурсів і забезпечити свою економіку необхідними видами сировини та продукції, яка виготовляється на її основі, в обсягах, що забезпечують стійке функціонування промислового та інших державно важливих комплексів. У зв'язку з цим гостро постає необхідність формування ефективних механізмів управління сталим інноваційним розвитком у сфері надрокористування, які враховують інтереси всіх зацікавлених сторін. Це особливо важливо в умовах глобалізації та інтеграції економіки України до світового співтовариства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасним проблемам управління сталим інноваційним розвитком у сфері надрокористування присвячені дослідження вітчизняних науковців. Різні аспекти цієї проблематики розглянуті у працях таких дослідників як: Василенко О. [1], Ворона А.В. [2], Дзядикевич Ю.В. [3], Іванова Т.В. [4], Козакова О.М. [5], Лушпінко Ю.О. [6], Макаренко О.Ю. [7], Мачуська І.Б. [8], Нестерчук І. [1], Овдіюк О. [1], Пугач В. [9], Федосєєва І.С. [5] та ін. Але, деякі питання щодо теоретичних аспектів управління сталим інноваційним розвитком у сфері надрокористування не були досліджені у повному обсягу та потребують ретельного опрацювання.

Метою статті є узагальнення теоретичних аспектів управління сталим інноваційним розвитком у сфері надрокористування.

Результати дослідження. Реформування сфери надрокористування, яке відбувається в країні останнім часом передбачає здійснення ефективного управління у цій сфері. На сьогоднішній день

управління у сфері надрокористування можна представити у загальному вигляді як цілеспрямований процес вибору найефективніших стратегій, методів та заходів які дозволять найоптимальнішим шляхом досягти обраної мети управління, а саме ефективного використання надр в країні та мінімізації негативного впливу на них. Отже, сучасне управління у сфері надрокористування повинно враховувати потреби усіх зацікавлених сторін при раціональному та відновлювальному використанні потенціалу надр, що у свою чергу сприятиме досягненню сталого інноваційного розвитку.

Досліджуючи теоретичні аспекти управління сталим інноваційним розвитком у сфері надрокористування слід зосередити основну увагу на ключових поняттях дослідження, таких як «надра», «надрокористування», «надрокористувачі», «розвиток», «сталій інноваційній розвиток».

Основу сфери надрокористування становлять надра країни. Наразі існують різні тлумачення цього поняття, більшість визначень якого є коректними з погляду геології, а не економічної науки.

Згідно зі ст. 1 «Кодексу України про надра» [10] «надра – це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння». Даний Кодекс також визначає власника та користувачів надр. Стаття 4 «Кодексу України про надра» визначає, що надра є «виключною власністю Українського народу і надаються тільки у користування» [10]. Основні користувачі надр України представлені на рис. 1.

Види користування надрами визначаються статтею 14 «Кодексу України про надра» [10], згідно якого надра надаються у користування для виконання певних видів діяльності та робіт (рис. 2).

У «Кодексі України про надра» досить чітко визначені усі види користування надрами, а також зазначено, що надрокористувачі мають забезпечити повноту вивчення, раціональне й комплексне використання надр та їх охорону. Слід зазначити, що у даному кодексі говориться переважно про використання надр, та не застосовується термін «надрокористування», хоча саме цей термін більш доречний у даному контексті.

Також слід відзначити, що українське законодавство про надра не містить визначення поняття «надрокористування». В той же час термін «надрокористування» застосовується у нормах законодавства та практичній діяльності. Загальним (базовим) терміном, який використовується в нормах екологічного права, є поняття «природокористування» [8].

Зважаючи на те, що надра є одним із елементів навколишнього природного середовища, доцільно з'ясувати сутність та зміст поняття «надрокористування».

Макаренко О.Ю. визначає поняття «надрокористування» як експлуатацію корисних властивостей надр для задоволення потреб у мінеральній сировині, інших потреб суспільного виробництва, зокрема способом геологічного вивчення, видобутку корисних копалин, використання підземних вод, відходів гірничодобувного та переробних виробництв, будівництва та експлуатації підземних споруд, моніторингу геологічного середовища» [7, с. 320]. Дане поняття не тільки характеризує його зміст, ай визначає сферу його застосування.

Також слід зазначити, що досліджуючи теоретичні аспекти управління у сфері надрокористування в Україні можна відзначити, що надра та їх використання зачіпає значно ширший круг зацікавлених сторін (стейкхолдерів). До них можна віднести:

- народ України, як власника та основного надрокористувача;
- державу, яка здійснює контроль за надрокористуванням;
- підприємства, організації та установи, які здійснюють свою діяльність на основі надровикористання;
- заклади вищої освіти, які готують фахівців у сфері надрокористування;
- інвестори, які мають можливості інвестувати у розвиток сфери надрокористування;
- громадські організації як здійснюють нагляд за дотриманням правил надрокористування та охороною довкілля, та інші зацікавлені особи.

Важливо забезпечити інтереси усіх зацікавлених сторін, враховуючи особливості та специфіку використання надр. Звісно в межах одного дослідження

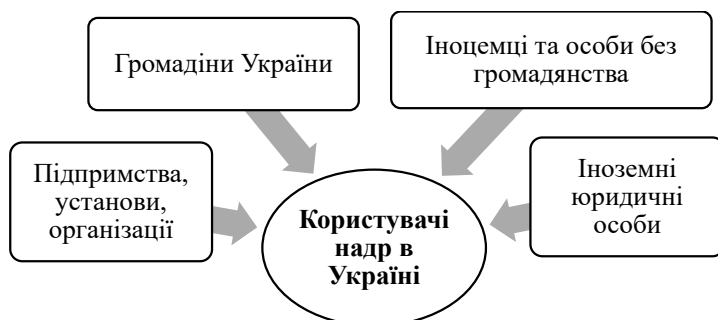

Рис. 1. Основні групи користувачів надр в Україні

Джерело: побудовано за даними [10]

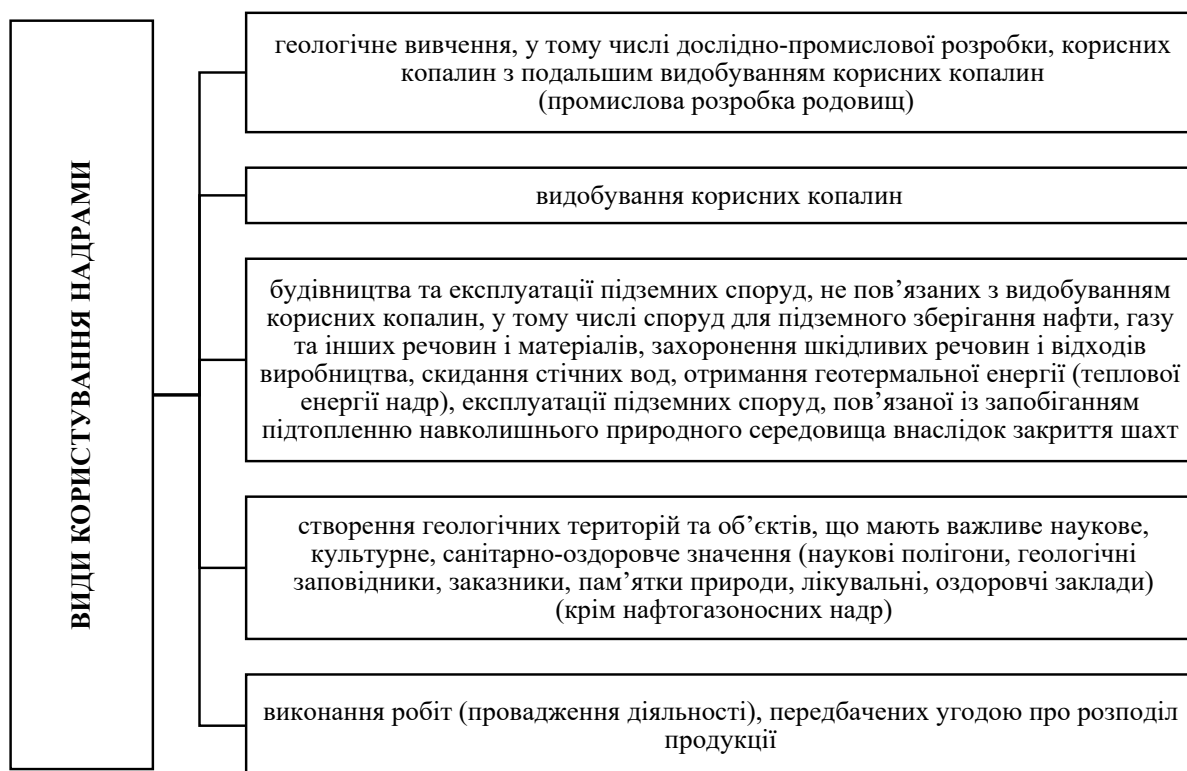

Рис. 2. Види користування надрами згідно з «Кодексом України про надра»

Джерело: побудовано за даними [10]

неможливо розглянути усі проблеми та аспекти ефективного надкористування, проте неможливо не зосередити увагу на питаннях розвитку цієї сфери.

Застосовуючи поняття «розвиток» до сфери надкористування слід зазначити, що в цьому аспекті розвиток переважно слід розглядати як незворотний процес, однак слід також враховувати його характер, спрямованість, темпи та інші параметри, які з'являються під дією різноманітних факторів зовнішнього середовища, та можуть знано вплинути на його спрямованість.

Серед основних ключових аспектів, які мають вплив на економіку надкористування слід відзначити: видобуток природних ресурсів; охорону довкілля; зелену економіку; інновації та технології; міжнародну співпрацю; інвестиції; використання європейських стандартів; прозорість та участь громадськості; збільшення світового населення та економічне зростання та інші [5]. У цьому переліку вадливе місце займають інновації, що особливо актуально в сучасних умовах розвитку економіки та суспільства.

Зважаючи на численні види розвитку, які застосовуються при дослідженні економічних явищ та діяльності суб'єктів економічних відносин, слід зазначити, що для сфери надкористування найбільш доречним є застосування сталого розвитку та основи ефективного використання інновацій.

Концепція сталого розвитку яка була розроблена наприкінці XX століття і передбачає, що розвиток

суспільства має бути збалансованим з точки зору соціального, екологічного та економічного аспектів. Сталий розвиток є розвитком, який задовольняє всі напрями розвитку суспільства, не зашкоджуючи можливостям майбутніх поколінь. Існує механізм обмеження в єдиній «соціо-еколого-економічній» системі, який допомагає балансувати між суспільними потребами та можливостями.

Досліджуючи сталий розвиток у сфері надкористування слід відзначити, що для даної сфери він пов'язаний з численними проблемами. Про такий розвиток можна говорити лише тоді, коли економічне зростання, матеріальне виробництво та споживання, інші види суспільної діяльності відбуваються в межах, визначених необхідністю до ефективного використання надр та їх здатністю до відновлення.

Інновації з точки зору сталого розвитку визначаються як органічна сукупність результатів, процесів та наслідків, пов'язаних зі створенням і поширенням нововведень у різних сферах людської діяльності. Інновації мають багато функцій, які роблять їх важливими для створення систем сталого розвитку: вони сприяють впровадженню закону пропорційності, який найкраще відповідає рівню потреб суспільства; вони дозволяють розширити асортимент вироблених товарів і послуг, що сприяє закону зростання потреб; і вони дозволяють виробляти нові продукти з меншими витратами необхідних ресурсів, що робить їх більш ефективними.

Інновації є основою досягнення сталого розвитку у сфері надкористування, оскільки вони при-

вести багато користі у різних сферах економіки, соціуму та екології. Однією з головних переваг від використання інновацій є підвищення ефективності та продуктивності діяльності. Інновації у сфері надкористування дозволяють оптимізувати використання надр, зменшуючи витрати на їх дослідження та освоєння. Це не тільки сприяє економічному зростанню країни, але й більш раціональному використанню обмежених природних ресурсів та екологічній стійкості.

У сфері надкористування сталий розвиток означає, що інвестиції в проекти щодо дослідження та розробки надр повинні бути фінансово вигідними, технічно можливими, екологічно безпечними та соціально відповідальними.

Особливості сфери надкористування як об'єкта управління визначають методи здійснення основних функцій управління, вибір організаційних структур та механізмів. Управління всім комплексом заходів щодо розвитку сфери надкористування передбачає збір інформації, визначення і прийняття управлінських рішень, регулювання, а також контроль за їх виконанням [4].

Щоб бути результативним, управління сталим інноваційним розвитком у сфері надкористування має бути системним і цілісним процесом. Управління сталим інноваційним розвитком у сфері надкористування передбачає:

- визначення поточного стану розвитку шляхом аналізу;
- визначення місії та цілей сталого інноваційного розвитку (місія повинна передбачати зростання економічного потенціалу країни, реалізацію соціальної відповідальності та збереження природного середовища);
- розробку альтернативних шляхів досягнення цілей економічної, соціальної та екологічної спрямованості сталого інноваційного розвитку;

– моделювання сталого інноваційного розвитку сфери надкористування шляхом визначення того, як досягти цих цілей;

– прийняття управлінських рішень щодо вибору найбільш ефективного шляху сталого інноваційного розвитку та його економічних, екологічних і соціальних підсистем;

– розробку заходів, які будуть сприяти сталому інноваційному розвитку сфери надкористування;

– виконання та нагляд за ефективністю сталого інноваційного розвитку сфери надкористування тощо.

Отже, управління сталим інноваційним розвитком у сфері надкористування є надзвичайно складним, важливим і вкрай необхідним процесом. Використання інновацій, а також відповідне ставлення до навколишнього середовища є єдиними засобами досягнення сталого розвитку у сфері надкористування. Чітке та бездоганне впровадження принципів стійкого інноваційного розвитку у сфері надкористування призведе до створення економічної системи в регіоні, місті чи країні, яка відображатиме рівень екологічної зрілості суспільства та допоможе в прийнятті ефективних управлінських рішень щодо існуючих соціальних, екологічних і енергетичних проблем, а також підвищення рівня життя населення.

Висновки. Проведене дослідження теоретичних аспектів управління сталим інноваційним розвитком у сфері надкористування та їх узагальнення дозволило визначити, що забезпечення ефективного управління сталим інноваційним розвитком на основі економічності, екологічності та соціальних стандартів є однією з головних проблем збереження стійкості та розвитку сфери надкористування в нестабільному середовищі. Управління у сфері надкористування має відбуватись таким чином, щоб забезпечити сталий інноваційний розвиток, незважаючи на негативні впливи ззовні чи всередині.

Список використаних джерел:

1. Овдіюк О., Нестерчук І., Василенко О. Теоретичні засади формування економіки природокористування сталого середовища. *Екологія та раціональне природокористування: освіта, наука і практика* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ломжа – м. Житомир, 15 листопада 2023 р.). Ч. 2. MANS w Łomży, 2023. С. 108–112.
2. Ворона А.В. Складники управлінських технологій механізму сталого інноваційного розвитку національної економіки. *Економіка і організація управління*. 2020. № 2 (38). С. 124–133.
3. Дзядикевич Ю.В. та ін. Економіка довкілля і природних ресурсів : монографія. Тернопіль : Астон, 2016. 392 с.
4. Іванова Т.В. Механізм управління природокористуванням і екологічною безпекою. *Біоресурси і природокористування*. 2011. № 5–6. С. 128–136.
5. Козакова О.М., Федосєєва І.С. Інновації як основа сталого розвитку. *Управління інноваційним розвитком на макро-, мезо-, та мікрорівнях* : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 7–8 червня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 127–129.
6. Лушпійенко Ю.О. Актуальні проблеми надкористування в Україні та шляхи їх вирішення. *Надкористування в Україні. Перспективи інвестування* : матеріали 6-ї Міжнародної науково-практичної конференції (м. Трускавець, 7–11 жовтня 2019 р.). Київ, 2019. С. 25–27.
7. Макаренко О.Ю. Правовий режим земель, наданих для використання надр в Україні: навч. посібник. Кривий Ріг : Видавничий дім. 2012. 420 с.
8. Мачуська І.Б. Поняттєво-категоріальний апарат дослідження контрольно-наглядової діяльності у сфері надкористування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 149–151. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-5/33>
9. Пугач В. Теоретичні засади сталого надкористування. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2014. № 1. С. 45–48.

10. Кодекс України про надра. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.03.2024).

References:

1. Ovdiiuk O., Nesterchuk I., Vasylenko O. (November 15, 2023) Teoretychni zasady formuvannia ekonomiky pryrodokorystuvannia staloho seredovyshch [Theoretical foundations of the formation of the economy of nature use of sustainable environments]. *Ekolohiia ta ratsionalne pryrodokorystuvannia: osvita, nauka i praktyka* [Ecology and rational nature management: education, science and practice]: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Lomzha – m. Zhytomyr. Vol. 2. MANS w Łomży. P. 108–112. (in Ukrainian)
2. Vorona A. V. (2020) Skladnyky upravlinskykh tekhnolohii mekhanizmu staloho innovatsiinoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Components of management technologies of the mechanism of sustainable innovative development of the national economy]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and management organization*, vol. 2 (38), pp. 124–133. (in Ukrainian)
3. Dziadykevych Yu. V. (2016) *Ekonomika dovkillia i pryrodnykh resursiv* [Economics of the environment and natural resources]: monohrafiia. Ternopil: Aston, 392 p. (in Ukrainian)
4. Ivanova T. V. (2011) Mekhanizm upravlinnia pryrodokorystuvanniam i ekolohichnoiu bezpekoiu [The mechanism of management of nature use and environmental safety]. *Bioresursy i pryrodokorystuvannia – Bioresources and nature management*, vol. 5–6, pp. 128–136. (in Ukrainian)
5. Kozakova O. M., Fedosiieva I. S. (June 7–8, 2017) Innovatsii yak osnova staloho rozvytku [Innovation as the basis of sustainable development]. *Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom na makro-, mezo-, ta mikrorivniakh: materialy III mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Odesa. P. 127–129. (in Ukrainian)
6. Lushpiienko Yu. O. (October 7–11, 2019) Aktualni problemy nadrokorystuvannia v Ukraini ta shliakhy yikh vyrishennia [Current problems of subsoil use in Ukraine and ways to solve them]. *Nadrokorystuvannia v Ukraini. Perspektyvy investuvannia: materialy 6-yi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, m. Truskavets. Kyiv. P. 25–27. (in Ukrainian)
7. Makarenko O. Yu. (2012) *Pravovyi rezhym zemel, nadanykh dlia vykorystannia nadr v Ukraini* [Legal regime of lands provided for subsoil use in Ukraine]: navch. posibnyk. Kryvyi Rih: Vydavnychiy dim, 420 p. (in Ukrainian)
8. Machuska I. B. (2020) Poniattievo-katehorialnyi aparat doslidzhennia kontrolno-nahliadovoi diialnosti u sferi nadrokorystuvannia [Conceptual and categorical apparatus for the study of control and supervisory activities in the field of subsoil use]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, vol. 5, pp. 149–151. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-5/33> (in Ukrainian)
9. Puhach V. (2014) Teoretychni zasady staloho nadrokorystuvannia [Theoretical principles of sustainable subsoil use]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia – Economics of nature use and environmental protection*, vol. 1, pp. 45–48. (in Ukrainian)
10. Kodeks Ukrainy pro nadra [Code of Ukraine on subsoil]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed: March 3, 2024) (in Ukrainian)

MANAGEMENT A SUSTAINABLE INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF OVERUSING

Summary. The article explores the main theoretical aspects of managing sustainable innovative development in the field of waste use. The role of the sphere of drug abuse in national security and in the economic potential of the country has been determined. Features of state regulation in this area were considered. The need is justified and the main directions for improving management in the field of waste use are defined. The essence of the concept of “nadrum” has been studied and the main users of nadrum in Ukraine have been identified. The essence of the concept of “overuse” and the specificity of its application was studied. The main stakeholders in the field of drug abuse have been identified and the need for coordination of their interests has been determined in order to build effective management mechanisms in this area. The essence of development is considered and key aspects that have an impact on the economy are identified, such as: extraction of natural resources; environmental protection; green economy; innovation and technology; investment; international cooperation; use of European standards; transparency and public participation and others. The place of innovation in the development of the sphere of drug abuse has been determined. The essence of sustainable development and its specifics in the field of drug abuse were considered. It is determined that innovation is the basis of sustainable development in the field of drug abuse. Innovations in the field of waste use allow to optimize the use of inks, reducing the costs of their research and development. Features of the sphere of misuse as an object of management were considered. It was noted that in order to be effective, management of sustainable innovative development in the field of waste use must be a systemic and holistic process. The specifics of management of sustainable innovative development in the field of drug use are identified and the main stages of implementation of this process are considered. It is justified the need to introduce the principles of sustainable innovative development in the sphere of non-exploitation to improve the effectiveness of its functioning.

Key words: sustainable development, sustainable innovation development, innovation, non-energy, the field of waste use.